

TÜRK DIŞ POLİTİKASINDA BATI BALKANLAR: UZMAN MÜLAKATLARINA DAYALI SWOT ANALİZİ*

Arş. Gör. Dr. Önder Canveren

Dokuz Eylül Üniversitesi

İşletme Fakültesi

ORCID: 0000-0002-5352-7573

Öz

Bu makale, Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP) iktidarlarının Batı Balkanlara yönelik dış politikasını irdelemektedir. Uzman mülakatı ile toplanan veriler, Türkiye'nin güçlü ve zayıf yönleri ile bölgede sahip olduğu fırsatları ve karşılaştığı tehditleri sıralamak için kullanılmıştır. 'Türk dış politikası ve Batı Balkanlar' konusunda uzman 15 akademisyen/araştırmacı ile gerçekleştirilen yapılandırılmış mülakatlar için – Güçlü yönler (*Strength*), Zayıf yönler (*Weakness*), Fırsatlar (*Opportunities*) ve Tehditler (*Threat*) kelimelerinin baş harflerinden oluşan SWOT analizi yapılmıştır. Türkiye'nin bölge ile olan tarihsel-sosyolojik bağları, yumuşak güç ve kamu diplomasisi, ekonomik ve ticari gündemi de dâhil dış politika aktivizmi 'güçlü' yönleri; bölgedeki olumsuz algısı, siyasi ve ekonomik istikrarsızlığı, uluslararası rekabet ve Batı ile yaşanan sorunlar ve son olarak bürokratik problemler, 'zayıf' yönleri olarak karşımıza çıkmaktadır. İktisadi-ticari potansiyel ve kimlik temelli fırsatlar, alternatif güçlerin kapasite ve etkinlikleri ile Türkiye'nin Euro-Atlantik ağı, bölgede sahip olduğu 'fırsatlar'; alternatif güçler ve artan rekabet, iktidarın mevcut dış politikasından kaynaklanan sorunlar ve bölgenin kendi dinamiklerinin yarattığı belirsizlikler, bölgede karşılaştığı 'tehditler' olarak sıralanmaktadır. Türkiye'nin bölgede sürdürülebilir bir dış politika izleyebilmesi için kurumsallaşma kapasitesini ve inisiyatiflerini güçlendirmesi, daha da önemlisi bölgeye ilişkin kapsayıcı yeni bir yaklaşım benimsemesi önerilmektedir.

Anahtar Sözcükler: Türkiye, Türk dış politikası, Batı Balkanlar, Uzman mülakatı, SWOT analizi.

Western Balkans in Turkish Foreign Policy: SWOT Analysis Based on Expert Interviews

Abstract

This article examines foreign policy of the Justice and Development Party (AKP) governments towards the Western Balkans. The data collected by the expert interview is used to rank Türkiye's strengths and weaknesses, the opportunities it has in the region, and the threats it faces. A SWOT Analysis - Strengths, Weaknesses, Opportunities, and Threats - is implemented for structured interviews, conducted with 15 academicians/researchers who are specialised in 'Turkish foreign policy and the Western Balkans'. Türkiye's historical and sociological ties with the region, soft power and public diplomacy, foreign policy activism including economic and commercial agenda appear as Türkiye's strengths; while negative perception in the region, political and economic instability, international competition, and problems with the West, and finally bureaucratic complications as weaknesses. Economic-commercial potentials, identity-based opportunities, the capacities and activities of alternative powers, and Türkiye's Euro-Atlantic network are leading opportunities in the region; while alternative powers and rising competition, problems arising from the foreign policy of the current government, and the uncertainties created by the region's internal dynamics are listed as the threats. For Türkiye to pursue a sustainable foreign policy in the region, it is recommended to strengthen its institutionalization capacity and initiatives, and more notably, to adopt a new inclusive approach for the region.

Keywords: Türkiye, Turkish foreign policy, Western Balkans, expert interview, SWOT analysis

* Makale geliş tarihi: 15.11.2021
Makale kabul tarihi: 16.05.2022
Erken görünüm tarihi: 08.12.2022

Türk Dış Politikasında Batı Balkanlar: Uzman Mülakatlarına Dayalı Swot Analizi

Giriş

Balkanlar, uluslararası ilişkilerin en karmaşık ve belki de analizi en zor bölgelerinden birisidir. Bu zorluk, hem bölge içerisindeki (dini, etnik ve politik) hizipleşmelerden, hem de stratejik konumu nedeniyle uluslararası aktörlerin [Amerika Birleşik Devletleri (ABD), Avrupa Birliği (AB), Rusya ve Çin] bölgeye ilişkin çıkar ve önceliklerindeki rekabetten kaynaklanmaktadır (Tüysüzoğlu, 2012: 85). Bölgenin, Türk dış politikası açısından önemi hususunda farklı tezler bulunmakla birlikte çoğunlukla tarihsel, toplumsal, siyasi, ekonomik ve coğrafi gerekçeler ortaya konmaktadır. İncılık (2005: 28), ‘Balkan’ kelimesinin Türkçe kökenli olduğunu hatırlatarak Türklerin hoşgörüsü ve koruma politikaları ile bu toprakları vatan olarak benimsediklerini belirtmektedir. Benzer şekilde Ortaylı (2006: 39), Osmanlı Devleti’nin bir “Balkan İmparatorluğu” olduğuna dikkat çekmektedir. Eski Dışişleri Bakanı ve Eski Başbakan Ahmet Davutoğlu (2008: 81), Türkiye’nin coğrafi konumuna işaret ederek güvenlik ve istikrar için bölgede üstlenmesi gereken sorumluluklara ve dış politika aktivizmine işaret etmektedir. Sırp akademisyen Arežina (2018: 204-205) Batı Balkanları, Türkiye’nin başlıca kültürel, ekonomik ve siyasi nüfuz alanı olan ve Batı ile köprü vazifesi gören coğrafya olarak tanımlamaktadır. Arman ve Mandacı (2012: 16) ise Balkanları, çağdaş Türkiye fikrinin ortaya çıktığı coğrafya olarak nitelendirmektedir. Son olarak Özlem (2016), bölgede yaşayan akraba ve soydaş topluluklara dikkat çekmektedir.

Soğuk Savaş döneminde Sovyet tehdidi nedeniyle Batı Blokunda yer alan Türkiye ile sosyalist rejimlerle yönetilen Balkan ülkeleri arasındaki ilişkiler sınırlı düzeyde kalmıştır. Bu dönemde Bulgaristan ve Romanya, Sovyet yanlısı politikalar izlerken; Yugoslavya ve Arnavutluk üçüncü dünya blokuna yön veren ülkeler olmuş, buna karşın Türkiye ve Yunanistan Batı Bloku ile paralel politikalar takip etmiştir. Türkiye’nin bölge ülkeleri ile olan ilişkilerini, dünya siyasetine hâkim bloklaşmalar belirlemiştir. Türkiye bu dönemde, bölgede yaşayan Türk azınlığın hakları konusunda ilgili ülkeler ile muhtelif diplomatik krizler yaşamış, fakat bu krizler sıcak bir çatışmaya dönüşmemiştir (Sander, 1969).

Doğu Blokunun dağılmasından sonra, bölge ülkelerinde tek-parti/tek-adam rejimleri sona ermiştir. Türkiye, 1990’larda başlayan ayrılıkçı ve milliyetçi

çatışmalarda, Batı müttefikleri ile uyumlu bir dış politika izleyerek bölgedeki barış ve istikrarı öncüllestiren bir pozisyon almıştır (Çalış, 2001: 143). Bu dönemde başta Balkanlar olmak üzere, yakın coğrafyası olan Kafkaslar ve Orta Asya'daki yapısal dönüşümlere hazırlıksız yakalanan Ankara, iç politikadaki istikrarsızlıklar ve ekonomik krizlerin de etkisiyle yakın coğrafyası için kapsayıcı, uzun vadeli ve kurumsal bir dış politika oluşturamamıştır (Aydın, 2005: 6). 2002 yılı itibariyle iktidara gelen Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP) hükümetleri, Türkiye'nin coğrafi konumuna ve Batı Balkanlar da dâhil muhtelif bölgelerle olan kompozisyonuna odaklanarak düzen, istikrar ve güvenlik amacıyla daha aktif ve yapıcı bir rol alarak yakın coğrafyada etkisini ve nüfuzunu arttırmayı amaçlamıştır (Davutoğlu, 2008). AKP iktidarları döneminde dış politikada 'değişim', bir amaç ve vizyon olarak sıklıkla ve çoğu kez iç politik gündemle birleştirilerek dile getirilmiştir.

Bu çalışma, 2002 yılından beri ülkeyi yöneten AKP iktidarlarının Batı Balkanlara yönelik dış politikasını incelemektedir. Bu kapsamda alanında uzman 15 akademisyen ve araştırmacı ile gerçekleştirilen uzman mülakatları üzerinden toplanan veriler ile Türkiye'nin güçlü ve zayıf yönleri ile bölgede sahip olduğu fırsatların ve karşılaştığı tehditlerin ortaya çıkarılması amaçlanmaktadır. Geleneksel dış politika analizlerinden, veri toplama tekniği (uzman mülakatı) ve analiz yöntemi (SWOT) ile farklılaşan ve özgünlük iddiası olan bu makale; uzman görüş ve önerilerine dayalı toparlayıcı yapısıyla Türk dış politikasında Batı Balkanlar gündemine ilişkin genel bir perspektif sunmayı amaçlamaktadır.

Türkiye'nin bölge ülkeleri ile olan tarihsel-sosyolojik bağları, yumuşak güç ve kamu diplomasisi, iktisadi ve ticari gündemi de dâhil dış politika aktivizmi 'güçlü' yönleri; bölgedeki olumsuz imajı, siyasi ve ekonomik istikrarsızlığı, uluslararası rekabet ve Batı ile yaşanan sorunlar ve bürokratik problemler, 'zayıf' yönleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Ekonomi-ticaret ve kimlik temelli fırsatlar, alternatif güçlerin kapasite ve etkinlikleri ile Türkiye'nin Euro-Atlantik ağı bölgede sahip olduğu 'fırsatlar'; alternatif güçler ve artan rekabet, iktidarın mevcut dış politikasından kaynaklanan sorunlar ve bölgenin kendi dinamiklerinin yarattığı belirsizlikler ise bölgede karşılaştığı 'tehditler' olarak sıralanmaktadır. Türkiye'nin bölgede sürdürülebilir bir dış politika izleyebilmesi için kurumsal kapasitesini ve diplomatik inisiyatiflerini güçlendirmesi, daha da önemlisi bölgeye ilişkin kapsayıcı yeni bir yaklaşım benimsemesi önerilmektedir.

1. Türk Dış Politikasında Batı Balkanlar: 2002 Yılı Sonrası Dönem

Türkiye, Batı Bloğunun sadık müttefiki olarak Soğuk Savaş döneminde Doğu Blokuna karşı tampon ülke rolüne bürünmüştür (Gülmez ve Gülmez, 2020:

35). Batı Balkanlardaki dağılma ve yeniden yapılanma sürecinde NATO ve Birleşmiş Milletler (BM) şemsiyeleri altında uluslararası toplum ile paralel ve Batılı müttefikleriyle uyumlu politikalar takip eden Türkiye, AKP iktidarları döneminde de bahse konu geleneksel rol ve pozisyonunu korumuştur. Bu kapsamda, AKP iktidarları döneminde de askeri müdahalelere ve BM/NATO Barış Gücü misyonlarına desteğini sürdürmüş, bölge ülkelerinin Euro-Atlantik entegrasyon sürecini desteklemiştir (Öniş ve Yılmaz, 2009: 13). Bu açıdan bakıldığında geleneksel dış politikada bir süreklilikten bahsetmekle beraber, 2002 yılından sonra yeni kurumsal ve diplomatik inisiyatifler ve genişleyen gündem ile Türkiye'nin bölgeye yönelik dış politika araçlarında bir çeşitlenme ve dış politika aktivizmi göze çarpmaktadır (Demirtaş, 2015: 129-135). Bu nedenle Batı Balkanlara yönelik dış politikada sürekliliğin önemli ölçüde korunduğunu fakat araç ve gündem temelli değişimlerin yaşandığını iddia etmek mümkündür.

Türkiye, Kosova ve Bosna-Hersek'teki uluslararası misyonları desteklemiş, Güneydoğu Avrupa İşbirliği Süreci (GDAÜ), Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü (KEİ) ve Bölgesel İşbirliği Konseyi (BİK) çerçevesinde bölge ülkeleri ile yeni ağlar oluşturmuştur. Anlaşmazlıkların barışçıl yollarla çözümü için yine Ankara'nın inisiyatifi ile Türkiye-Hırvatistan-Bosna-Hersek ve Türkiye-Sırbistan-Bosna-Hersek üçlü danışma mekanizmaları geliştirilmiştir. Son olarak bölge ülkelerinin Avrupa-Atlantik kurumlarına olan entegrasyon süreçleri desteklenmiştir. Türkiye'nin Balkanlara ilişkin dış politika gündemi, Dışişleri Bakanlığı (2011) tarafından şu şekilde tanımlanmaktadır:

'Bölgesel sahiplenme' ve 'kapsayıcılık' ilkeleri gözetilerek şekillendirilen Balkan politikamızın dört ana eksenini; üst düzeyli siyasi diyalog, herkes için güvenlik, azami ekonomik entegrasyon ve bölgedeki çok etnili, çok kültürlü, çok dinli toplumsal yapıların muhafazası teşkil etmektedir. Bölge ülkeleri arasında 'ortak çıkar alanları' yaratılarak mevcut iş birliğinin hızlandırılması ve kapsamlı bir bölgesel entegrasyonun sağlanması hedeflerimizin başında gelmektedir.

İkili ve bölgesel ilişkilerin derinleşmesi ve sürdürülebilir hale getirilmesi amacıyla 2000'li yıllarda yeni kurumlar oluşturulmuştur. Bunlardan ilki olan Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı (TİKA), bölgede temsilcilikler açarak sosyal altyapılar, sağlık hizmetleri, Osmanlı eserlerinin restorasyonu, zirai üretimin geliştirilmesi vb. konularda iş birliği, yatırım ve destek projelerini hayata geçirmiştir. 2020 yılı verilerine göre Balkanlar ve Doğu Avrupa, Orta Doğu ve Afrika coğrafyasından sonra 124.615.581 TL yılsonu ödeneği ile (tüm bütçenin yaklaşık %22'si) ikinci sırada yer almaktadır (TİKA, 2020: 50). İkinci olarak Balkan toplulukları ile olan müşterek kültürel ve tarihi bağları güçlendirmek amacıyla Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı

(YTB) kurulmuştur (YTB, 2021a). YTB (2021b) bölge ülkelerindeki soydaş gruplara yönelik Türkiye Mezunları Programı (TMP), Akademik ve Bilimsel Araştırmalar Programı (ABAP), Kültürel İşbirliği Programı (KİP), Eğitim İşbirliği ve Kapasite Geliştirme Programı (EİKGP), Sivil Toplum ve İletişim Programı (STİP), Dini Kurumlarla İşbirliği Programı (DKİP) ve Diaspora İşbirliği Programı (DİP) oluşturmuştur. Türk dili ile kültürünün tanıtılması amacıyla kurulan Yunus Emre Enstitüsü (YEE) ve Maarif Vakfı da bölgede faaliyetlerine devam etmektedir.

Bahsi geçen yeni girişimlerin etkisiyle, Türkiye'nin Batı Balkanlara yönelik dış politikası özellikle ticaret alanında büyük bir ivme kazanmıştır (Kirişçi, 2009: 51). Bu bağlamda 2003 yılında Bosna Hersek, 2008'de Arnavutluk, 2010 yılında ise Makedonya, Sırbistan, Karadağ ve Kosova ile serbest ticaret antlaşmaları imzalanmış ve iş dünyasının bölgedeki doğrudan yabancı yatırımları önemli ölçüde artmıştır (Egresi ve Kara, 2015: 187-188). 2020 yılı verilerine göre Türkiye, bölge ülkelerinin ihracat (%2) ve ithalatında (%5.9) önemli bir yere sahiptir (Eurostat, 2021). Türkiye ayrıca, Rusya ve AB ile koordineli şekilde bölge ülkeleriyle beraber yeni enerji hatları projelerine imza atmıştır (Önsoy ve Udum, 2015: 184-186). Batı Balkan ülkeleri ile imzalanmış olan vize muafiyet antlaşmaları, turizm potansiyelini arttırmıştır. Balkan Turları, yurtdışı turları arasında rağbet görmektedir. Benzer şekilde Türkiye, Batı Balkan toplulukları için önemli bir destinasyondur (TÜRSAB, 2021). Türk dizileri, diğer yakın coğrafyalarda olduğu gibi Batı Balkanlar'da da geniş kitleler tarafından izlenmektedir.

Ulusal literatürde Balkan çalışmaları, Osmanlı Devleti'nin bir Balkan imparatorluğu olması nedeniyle daha çok tarihselci yaklaşımla, kimliksel ve kültürel boyutları üzerinden incelenmiştir. Türkiye'nin Batı Balkanlara yönelik dış politikasını irdeleyen çalışmalar sınırlı kalmıştır. Mevcut literatür, AKP iktidarlarının bölgeye yönelik dış politikasını, farklı kuram ve yaklaşımların yardımıyla devamlılık-değişim boyutları üzerinden tartışmaya açmıştır. Kelkitli (2013), yumuşak güç kuramına atıfla Türkiye'nin bölgedeki dış politika gündemini anlaşmazlıkların barışçıl yollarla çözümü, uluslararası barış misyonlarına destek ve kalkınma olarak sıralamıştır. Brljavac (2011), Türk dış politikasında bir paradigma değişimi yaşandığını belirterek, Türkiye'nin proaktif bir vizyonla siyasi, ekonomik ve diplomatik inisiyatifleri ile Batı Balkanlarda bölgesel ve küresel bir güce dönüştüğünü iddia etmiştir. Demirtaş (2013), küreselleşmenin yarattığı yeni araçlara dikkat çekerek Türkiye'nin bölgede barış ve güvenlik gündemi üzerinden hareket ettiğini vurgulamıştır. Türk dış politikasını, uluslararası siyaset açısından irdeleyen yazarlar ise (Türkeş, 2008; Demirtaş-Coşkun, 2010) Ankara'nın küresel aktörler (özellikle Batı) ile uyumlu bir politika takip ettiği sonucuna varmıştır. Bu kapsamda Ekinci (2017), Türkiye'nin Avrupa-Atlantik entegrasyonu açısından bölge ülkelerine hem

derinleştirici hem de tamamlayıcı imkânlar sunduğunu belirtmiştir. Bu gözlemleri destekler nitelikteki bir diğer çalışmada Demirtaş (2015), Türkiye'nin bölgeye yönelik dış politikasını Avrupalılaştırma çerçevesinde inceleyerek AB gündeminin, Ankara tarafından araçsallaştırıldığı sonucuna varmıştır.

Türkiye'nin Batı Balkanlara yönelik dış politikasını konu alan uluslararası literatürün ilki, sistemsel düzeyde Soğuk Savaşın sona ermesinin Ankara için yarattığı yeni fırsatlara dikkat çekmektedir (Harxhi, 2017). Alternatif bir diğer çalışmada iç siyasetteki değişimlerin, yumuşak güç ve stratejik derinlik ile dış politikada da bir değişime kapı araladığı iddia edilmiştir (Meljana, 2014). AKP iktidarları döneminde Batı Balkanların Türk dış politikası açısından en sürdürülebilir ve en başarılı bölge olduğu iddia edilmiştir (Fisher Onar ve Watson, 2013). Bir diğer çalışmada, iktidarın dış politikası bölgeler-arası (Ortadoğu-Balkanlar-Kafkaslar-Karadeniz) karşılaştırmaya tabii tutularak Türkiye'nin bölgesel gücü analiz edilmiştir (Parlar Dal, 2016). Rekabetin yoğun olduğu Batı Balkanlarda Türkiye'nin bölgesel bir güce dönüştüğü iddia edilmektedir (Linden ve İrepoğlu, 2013; Warsaw Institute, 2018; Koç ve Önsoy, 2018).

Uluslararası literatürdeki önemli bir tartışma, Türk dış politikasının motivasyon ve hedefi üzerine odaklanmakta ve yeni-Osmanlılık tartışmalarını gündeme getirmektedir (Colborne ve Edwards, 2018). Constantinides (1996), Türkiye'nin, cumhuriyet mirasından uzaklaşarak bölgede emperyalist Osmanlı hayalleri kurduğunu iddia etmiştir. Dević (2016), Sırp literatürünün sistematik taramasına dayandırdığı çalışmasında yeni-Osmanlılık eleştirilerinin gerekçelerini irdelemiştir. Türk dış politikasındaki aktivizmin, emperyal söylemin aksine Batı ile uyumlu olduğunu iddia eden çalışmalar da mevcuttur. Somun (2011) Türk dış politikasının çıkar odaklı, pragmatik ve gerçekçi bir bakış açısıyla inşa edildiğini belirtirken; Przygoda (2016) ve Tahirovic (2014), Türkiye'nin bölgesel normalleşmeye önemli katkılar sağladığının altını çizmiştir. Son olarak kültürel miras ve nüfuz alanı yaratma ve genişletme değişkeni üzerinden TİKA'nın bölgedeki aktiviteleri literatürde tartışmaya açılmıştır (Luke, 2013).

2. Araştırma Tasarımı ve Metot

Dış politikada aktörler, karar alma süreçleri ve politika uygulamaları, küreselleşmenin de etkisiyle ortaya çıkan (yeni) tehditler, çeşitlenen gündem ve artan rekabet nedeniyle daha karmaşık hale gelmiştir. Bu karmaşıklık, dış politika analizlerini de etkilemiş ve kaçınılmaz olarak mevcut yaklaşım, veri toplama teknikleri ve araştırma yöntemlerinin gözden geçirilmesine olan ihtiyacı arttırmıştır. Tarihsel yaklaşıma ve diplomasiye dayanan geleneksel dış politika analizleri, günümüz uluslararası ilişkilerini anlama ve açıklamada yetersiz

kalmakta ve dış politika stratejileri için yeni model arayışlarına kapı aralamaktadır.

"Belirlenen hedeflere ulaşmak için, temel amaçlar, gayeler veya hedefler, önemli politikalar ve planlar bütünü" olarak tanımlanan strateji (Jain, 1993: 4), uzun yıllar askeri ve güvenlik alanında kullanılır iken zamanla sosyal bilimlerin diğer alanlarına da nüfuz etmiştir. Yönetim örgüsünü içeren strateji; aktörleri, süreçleri ve araçları sorunsallaştırdığından ortaya çıkan bulgular, gelecek projeksiyonu da dâhil ilerleme odaklı sonuçlar doğurmaktadır. Öyle ki strateji temelli analizler, mevcut politikaların denetlenmesine, bu sayede de gözden geçirilerek yenilenmesine zemin hazırlamaktadır.

SWOT Analizi: ABD'li yönetim ve işletme profesörü Albert Humphrey (2005) tarafından geliştirilen SWOT analizi, Strengths (Güçlü yönler), Weaknesses (Zayıf yönler), Opportunities (Fırsatlar) ve Threats (Tehditler) kelimelerinin baş harfleri üzerinden tanımlanan bir yöntemdir. İşletme çıkışlı bu analiz, ülkelerin mevcut politikalarını değerlendirip güncellemelerine imkân veren sonuçlar ortaya çıkarmaktadır (Çoban ve Karakaya, 2010: 348). Analizin dört temel boyutunun ilk ikisi (güçlü ve zayıf yönler) içsel faktörlere eğilerek temelde aktörü, diğer iki boyutu (fırsat ve tehditler) ise dışsal faktörleri irdelemek suretiyle süreci ve uygulama alanını sorunsallaştırmaktadır. Güçlü yönler ve fırsatlar, sürdürülen bir politikanın değerlendirilmesine; zayıf yönler ve karşılaşılan tehditler ise (yeni) politika önerilerine katkı sağlamaktadır. SWOT analizinde ortaya çıkan bulgular, karar alıcı ve uygulayıcıların, kendilerine ayna tutmalarına, ama aynı zamanda politika ve süreçleri gözden geçirmelerine olanak sağlamaktadır.

SWOT analizi, dış politika kapsamında literatürde muhtelif ülke örneklerinde ve farklı konu başlıklarında yöntem olarak kullanılmıştır. AB'nin Rusya'ya yönelik ambargoları (Dolidze, 2015), ABD-Rusya ilişkileri (Sergunin, 2016), Sırbistan ve Karadağ'ın AB üyelik süreci (Bajec vd., 2004), Venezuela'nın uluslararası ilişkileri (Duarte vd., 2006), Brexit ve sonrası süreç (Bew ve Elefteriu, 2016), ABD dış politikasında insan hakları gündemi (Finley ve Esposito, 2011), Türkiye'nin bölgesel güç olma amacı (Baltos vd., 2017) daha önce gerçekleştirilen çalışma örnekleridir. Benzer şekilde ulusal literatürde de Ukrayna'nın AB üyelik hedefi (Yüce-Dural ve Emiraliyev, 2015), Katar'ın Türk ekonomisindeki ve dış politikasındaki yeri (Karabulut, 2016), Bosna-Hersek'teki Boşnak-Sırp çatışması (Semercioğlu, 2017), Türkiye'deki Suriyeliler (Tunç, 2015) ve askeri stratejiler (Ö. Demirtaş, 2013) için SWOT analizleri yapılmıştır.

Uzman Mülakatı: Analize konu olan güçlü ve zayıf yönler ile fırsat ve tehditlerin ortaya çıkartılması için, veri toplama tekniği olarak uzman mülakatları gerçekleştirilmiştir. Uzman mülakatı üç nedenle, SWOT analizi için ideal veri toplama tekniği olarak karşımıza çıkmaktadır. İlk olarak mülakat yöntemi, yazılı

belgelerde yer almayan düşüncelerin ve değerlendirmelerin ortaya çıkarılmasına olanak sağlamaktadır (Dexter vd., 2006: 22). İkinci olarak SWOT analizi, veri toplanan kişilerin bilgi ve deneyimli olmalarını gerekli kıldığından, alternatif mülakat çeşitleri içerisinde uzman/elit mülakatı tercih edilmiştir. Son olarak belge ve verilerin dağınık olduğu durumlarda, uzman mülakatı yardımıyla konunun önemli noktalarına eğilme imkânı doğmakta ve bilgiler, doğrudan uzmanlardan alınabilmektedir (Tansey, 2007: 766; Şimşek ve Yıldırım, 2013).

Evren kümesi için ‘ölçüt örneklem yöntemi’ takip edilmiştir. Bu yöntem, evrenin belirli ölçütler kullanılarak oluşturulmasını öngördüğünden, uzman mülakatı için ideal bir örneklem türüdür (Baltacı, 2018: 254-255). Evren kümesi için üç ölçüt geliştirilmiştir: (I) doktora adayı ya da mezunu olmak, (II) (Batı) Balkanlar konusunda uzmanlaşmış olmak (III) ve Türk dış politikası konusunda yayınlara sahip olmak. Bu kriterler çerçevesinde düşünce kuruluşları ile tüm kamu ve vakıf üniversitelerinin Uluslararası İlişkiler ve/veya Siyaset Bilimi Bölümlerinde görev yapan akademisyenlerin verdikleri dersler, uzmanlık alanları ve yayınları da dâhil özgeçmiş bilgileri incelenerek 61 isme ulaşılmıştır.

Evren listesi oluşturulduktan sonra, akademik özgeçmişler üzerinden derinlemesine yeni bir inceleme yapılarak çalışma alanı doğrudan Türk dış politikasında Batı Balkanlar olmayıp (I) Bulgaristan, Karadeniz ya da Yunanistan, (II) Türkiye-Balkan ilişkilerinin siyasi tarihi (Osmanlı son dönemi ve Cumhuriyet dönemi), (III) ya da kültür-kimlik-AB gündemine odaklanmış isimler listeden çıkartılmıştır. Bu ayıklama işlemi sonucunda 34 kişiye düşen evren kümesine, e-posta aracılığıyla mülakat için davette bulunulmuştur. Hedef kitlenin bir kısmı davete cevap vermemiş, daveti kabul eden bir kısmı ise hatırlatma e-postalarına rağmen, yazılı mülakatları yollamamıştır.

Pandeminin sebep olduğu kısıtlar nedeniyle, yapılandırılmış sorular üzerinden (EK 1: Mülakat Soruları) toplam 15 uzman (EK 2: Uzman Listesi) ile yazılı mülakat gerçekleştirilmiştir.¹ Katılımcıların beş tanesi kadın olup önemli bir kısmı doçent (sekiz) veya profesör (dört) unvanına sahiptir. Mülakatların dört tanesi İngilizce dilinde, diğerleri Türkçe dilinde gerçekleştirilmiştir. Metin içerisindeki doğrudan ve dolaylı atıflarda katılımcıların isimleri gizli tutulmuş ve katılımcı listesi (EK 2) alfabetik sıraya göre dizilmiştir. Araştırma için, öncesinde Üniversite Etik Kurulu onayı (Tarih: 29.05.2019, Sayı: 2829) alınmıştır.

Veri toplama tekniği ve analiz yöntemi konusunda literatürden farklılaşan bu çalışma, hem iç hem de dış faktörleri içeren SWOT analizi yardımı ile AKP iktidarlarının dış politikasını sorunsallaştırılmaktadır. Makale, Batı Balkanlar örneğinde bağlamı ve bölge dinamiklerini dikkate alarak Türkiye'nin güçlü ve zayıf yönleri ile bölgede karşılaştığı fırsat ve tehditleri kategorileştirerek

1 Evreni temsil oranı: %24,5; hedef kitleyi temsil oranı: %44,1.

listelemektedir. Bulgu, sonuç ve önerilerin, karar alıcıların yanında strateji ve problem-çözme odaklı yeni çalışmalara katkı sağlaması amaçlanmaktadır.

3. Veri Analizi

Uzman mülakatının veri toplama tekniği olarak kullanıldığı çalışmada, nitel araştırma yöntemlerinden içerik analizi tekniği kullanılarak SWOT analizi yapılmıştır. Yazılı mülakatların boyutları/kategorileri, soru sırası takip edilerek farklı zamanlarda tekrarlanan iki ayrı okumadan sonra belirlenmiştir. Boyut belirlemede ayrıca mevcut literatür ve güncel tartışma konuları da dikkate alınmıştır. Devamında, belirlenen boyutların yardımıyla her soru başlığı için yazılı mülakatların kodlama işlemi gerçekleştirilmiştir. Analizin geçerlik ve güvenilirliği için literatürde önerildiği şekliyle (Gökçe, 2001: 126-128) boyut belirleme ve kodlama işlemi, ikinci bir kişinin desteğiyle tekrarlanmış ve konsensüs için müzakereler yapılmıştır.² Son olarak doğrudan alıntılar için, uzmanlarla iletişime geçilerek katılımcı teyitleri alınmıştır.

Paralellik gösteren ve birbirini tamamlayan boyutlar, analizin iç tutarlılığını ortaya koymakta ve çıkan bulgu ve sonuçları güçlendirmektedir. Örneğin Türkiye'nin bölgeyle olan tarihsel ve sosyolojik bağları, bölgenin önemi ve dış politika önceliği olmasının yanında; Türkiye'nin güçlü yönü ve bölgede sahip olduğu fırsatlar olarak listede yer almaktadır. Benzer bir sonuç, ekonomik ve ticari ilişkiler ile bölgedeki alternatif güçler ve küresel rekabet boyutlarında da gözlemlenmektedir.

Grafik 1. Türk Dış Politikasında Batı Balkanlar: SWOT Analizi

Türkiye'nin Güçlü Yönleri	Bölgede Sahip Olduğu Fırsatlar	Türkiye'nin Zayıf Yönleri	Bölgede Karşılaştığı Tehditler
<ul style="list-style-type: none"> Tarihsel-sosyolojik bağlar Yumuşak güç ve kamu diplomasisi Dış politika aktivizmi Ekonomik-ticari potansiyel 	<ul style="list-style-type: none"> Ekonomik-ticari potansiyeli Kimlik temelli fırsatlar Alternatif güçlerin kapasite ve etkinlikleri Euro-Atlantik ağ 	<ul style="list-style-type: none"> Bölgedeki 'olumsuz' Türkiye algısı Türkiye'nin siyasi ve ekonomik istikrarsızlığı Uluslararası rekabet ve Batı ile yaşanan sorunlar Bürokratik problemler 	<ul style="list-style-type: none"> Alternatif güçler ve artan rekabet Türkiye'nin mevcut dış politikasından kaynaklanan tehditler Bölgenin kendi dinamiklerinden kaynaklanan tehditler

2 Türkiye'nin Batı Balkanlardaki amaç ve beklentileri sorusu için yeni bir boyut/kategori eklenmiş; tüm kodlamalar (toplam 4574) içerisinde yalnızca 29 kodlamada değişiklik gerçekleştirilmiştir.

Analiz sonucunda Türkiye'nin güçlü ve zayıf yönleri ile bölgede sahip olduğu fırsatlar dörder boyut üzerinden kategorize edilmiş, karşılaştığı tehditler için üç ayrı boyut ortaya çıkmıştır (Grafik-1). Veri setinin analizinden ortaya çıkan bulgu ve sonuçları, SWOT analiziyle uyumlu olacak şekilde dört alt başlıkta toplamak mümkündür: i) Batı Balkanların Türkiye için önemi ve dış politika hedef ve öncelikleri, ii) Türkiye'nin güçlü yönleri ve bölgede sahip olduğu fırsatlar, iii) Türkiye'nin zayıf yönleri ve bölgede karşılaştığı tehditler iv) ve son olarak dış politika önerileri.

3. 1. Batı Balkanların Türkiye için Önemi ve Dış Politika Hedef ve Öncelikleri

Uzmanlar, bölgenin Türkiye açısından önemini geniş bir yelpazede değerlendirmektedir. Bu kapsamda ekseriyetle (i) tarihsel-sosyolojik ve (ii) jeostratejik nedenlere dikkat çekilmekte; devamında (iii) Türkiye'nin bölgesel güç olma projeksiyonu, (iv) iç politik nedenler ve (v) uluslararası örgütlerle olan ilişkiler ağı listede yer almaktadır. Tarihsel-sosyolojik gerekçelendirmede sırasıyla ortak geçmişe (Osmanlı Devleti) (10 Katılımcı), bölgede yaşayan akraba ve soydaş topluluklara (8 Katılımcı) ve Türkiye'nin Avrupalı kimliğine (K2, K4, K9, K13) atıflar yapılmaktadır. Türkiye'nin Batı Balkanlara ilişkin dış politikası bir tercih ya da ilgi odağı olmanın ötesinde, bahsi geçen tarihsel-sosyolojik nedenlere dayalı bir gereklilik olarak resmedilmektedir.

İlk olarak, ilgili ülkelerin önemi onlara atfedilen tarihsel ve medeniyetsel anlamdan ileri gelmektedir. İkinci olarak, yine bu anlamdan hareketle bölgede yaşayan ve 'Osmanlı mirası' olarak anılan ve adlarına etnik/dini akraba topluluklar denilen cemaatlerin varlığı sebebiyle bölge önemlidir. Üçüncü olarak, o ülkelerdeki akraba topluluklarını Osmanlı'nın hüküm sürdüğü diğer coğrafyalardaki akraba topluluklardan ayıran şey, Osmanlı'nın bir Avrupa devleti olduğunun teyidi anlamına gelmektedir. Bu anlamda bölge, Türkiye'nin Avrupalı kimliğinin tarihsel uzantılarını temsil etmektedir. Dördüncü olarak, ilgili ülkeler Osmanlı'dan miras Türk İslam'ının (Turkish Islam) sürdürüldüğü yerlerdir (K2).

Türkiye'nin Batı Balkan ülkeleri ile temelleri Osmanlı dönemine dayanan tarihi, siyasi, ekonomik ve kültürel ilişkileri bulunmaktadır. Kuzey Makedonya ve Kosova'da halen Türk azınlıklar yaşamaktadır. Türkiye'de de Balkan kökenli bir nüfus bulunmaktadır. Hem Türk azınlığın hem de geniş anlamda akraba topluluklar olarak görülen Müslüman grupların güvenlik ve refahının sağlanması Türkiye için önem arz etmektedir (K8).

Jeostratejik nedenler (10 Katılımcı), tarihsel sosyolojik gerekçelerden sonra en sık referans verilen ikinci boyuttur. Bölgenin Türkiye'yi Avrupa'ya bağlayan stratejik bir koridor olması (K4, K5, K7, K13) ve Türk ekonomisi, dış ticareti ve doğrudan yabancı yatırımlar açısından potansiyeli (K2, K3, K14, K15) bu ikinci boyutun alt bileşenleri olarak sıralanmaktadır. Türkiye'nin bölgesel güç olma projeksiyonu, üçüncü boyut olarak listede yer almaktadır. Soğuk Savaş sonrası yeniden yapılanmaya, oluşan güç boşluklarına ve artan rekabete dikkat çekilerek Batı Balkanlar, Türkiye'nin bölgesel güç olma hedefinin 'test' edildiği bir coğrafya olarak resmedilmektedir (K1, K4, K8, K12, K13, K14). Bu kapsamda bölge, tarihsel ve sosyolojik boyuta atıf yapılarak Türkiye'nin ekonomik, sosyo-kültürel yayılma ve doğal nüfuz alanı olarak görülmektedir. Türk dış politikası, devamında küresel düzlemde - NATO ve AB ile olan ilişkiler - irdelenmekte ve Avrupa-Atlantik ağının, ilişkilere olan/olacak muhtemel olumlu katkılarına dikkat çekilmektedir (K1, K5, K6, K15). Son olarak Türkiye'de yaşayan Balkan kökenli göçmenler, bir lobi grubu addedilerek karar alıcılar açısından bir iç politika motivasyonu olarak görülmektedir (K3, K5, K8, K11).

Balkanlar, Türkiye ve Avrupa arasında ticari açıdan stratejik bir geçiş bölgesi ve önemli bir bağlantı coğrafyası işlevine sahiptir. Bölge, Türkiye için yalnızca ithalat-ihracat için değil, doğrudan yatırım olanakları bakımından da önemli bir coğrafya olarak görülmekte, bu nedenlerle dış politikada yerleşik öneme sahip bir bölge olma özelliği pekişmektedir (K5).

Rumeli, Avrupa'ya giden bir köprü ve yol olduğundan geleneksel olarak Türkiye için önemlidir. Türkiye aynı zamanda bir Avrupa ülkesi olduğundan bu bağlantı (bölge) oldukça önemlidir. Aynı zamanda Türkiye'nin yumuşak gücünü yansıtan üç ana eksenden birisi olan bölge, Türkiye'nin bölgesel bir güç olarak yükselişini göstermektedir. (Bölgede yaşayan) Çok sayıda Müslüman, dış politika aktivizminin temeli olarak algılanmakta, bununla beraber Müslüman olmayan devletler ve tebaalarla da çok özel jeopolitik ilişkiler kurulmaktadır (K13).

Bölge ülkeleri NATO üyeliği bağlamında Türkiye ile güvenlik ve savunma alanında da ortaklık içerisindedir. Yine Türkiye'nin aday ülke olduğu AB'ye, muhtemelen Türkiye'den çok daha önce tam üye olacakları öngörülen Batı Balkanlar ülkeleri, Türkiye için ilerleyen süreçte daha da önemli hale gelecektir (K15).

Türkiye'nin Batı Balkanlardaki nihai amacı 'bölgesel güç' olmaktır. Güç boşluğunun ve küresel rekabetin yaşandığı bölgede (K4) dini, kültürel, siyasi ve ticari bağların yardımı (K3, K12), dış politikadaki aktivizm (K8) ve yumuşak güç (K5, K1) ile iktidarın bölgedeki etki ve nüfuzunu arttırarak bölgesel bir güç olma amacı güttüğü görülmektedir. Bu kapsamda Türkiye'nin çok yönlü ve olumlu ilişkiler geliştirerek (K15) ve bölgede arabuluculuk rolleri üstlenerek (K8)

yumuşak gücünü pekiştirmeye çalıştığı tespitleri paylaşılmaktadır. Barış ve istikrar, Türk dış politikasının bir diğer önemli önceliği olarak sıralanmaktadır. Bu kapsamda bölgesel entegrasyonun desteklenmesi (K5), üst düzey siyasi diyalog, herkes için güvenlik yaklaşımı ile çok kültürlü yapının devamı ve barışı koruma misyonlarına verilen desteklerin (K8) altı çizilmektedir. Akraba ve soydaş grupların varlığı, bölge ile olan tarihsel ve sosyolojik bağı koruma ve geliştirme boyutu içerisinde, Türkiye'nin bir diğer önceliği olarak tekrar karşımıza çıkmaktadır (K2, K3, K6, K7, K11, K15). Ekonomik ve ticari ilişkilerin geliştirilmesi kapsamında özellikle yatırım ve dış ticaret gündemine (K1, K8, K11) ve ekonomik entegrasyon adımlarına (K7, K14) dikkat çekilmektedir. Bölge ülkelerinin Euro-Atlantik entegrasyonunun desteklenmesi son öncelik olarak sıralanmaktadır. Bu desteğin nedenleri konusunda bir fikir birliği olmayıp ulusal çıkarların korunması (K1), Türkiye'nin AB süreci (K4, K15) ya da uluslararası imajı (K5) gibi muhtelif gerekçeler sunulmaktadır.

Türkiye bölgede nüfuz tesis etmeye çalışmaktadır. Bu nüfuz yoluyla bölgenin Türkiye ile kültürel ve ekonomik entegrasyonunun sağlanması başlıca hedeflerdendir (K14).

i) Bölgesel bir güç olma iddiasının sonucu olarak diğer coğrafyalara kıyasla nispeten daha az yapısal sorunların bulunduğu bu coğrafyada özellikle yumuşak güç unsurlarını pekiştirmek, ii) Türkiye'nin avantajlı sektörlerine (özellikle inşaat sektörü) dış ticaret partnerleri bulabilmek, iii) AB ve NATO'da ulusal çıkarların gerçekleştirilebilmesi için bir dost ülkeler grubu oluşturmak, iv) bölgesel sorunların çözümünde aktif taraf olarak küresel siyasetteki önemini arttırmak (K1).

Türk dış politikasının bölgedeki en temel amacı bölgesel barış, istikrar ve güvenliğin muhafazasıdır. Bu ana amaca ek olarak 2000'li yıllardan itibaren bölgedeki etkinliğini tahkim etmek ve genişletmek amacıyla yumuşak güç siyasetine ve uygulamalarına önem verilmeye başlanmıştır. Bölge ülkelerinin Avrupa-Atlantik kurumlarıyla bütünleşmesi, Türkiye'nin bölgesel politikasının bir başka amacıdır (K10).

Türkiye'nin Batı Balkanlardaki amacı, bölgede barış ve istikrarın devamını sağlamak ve Türkiye'nin Batı Balkanlardaki bağlarını güçlendirerek sürdürmektir. Beklentisi bu ülkeler ile kuracağı iyi ilişkiler vasıtasıyla AB'ye giriş sürecini hızlandırmak ve Türkiye'nin bölgedeki ağırlığını arttırmaktır (K6).

Uzman mülakatları içerisinde Türkiye'nin amaç ve beklentilerine ilişkin sorgulayıcı yaklaşımların geliştirildiği ve bazı eleştirilerin yöneltildiği görülmektedir. Bu kapsamda iktidarın bölgedeki olumsuz Türkiye imajını değiştiremediği ve hala eski sömürge gücü olarak görüldüğü (K4) vurgulanarak AKP'nin revizyonist ve Osmanlıcı tavrı (K7) eleştirilmektedir. İkinci bir sorgulama Türkiye'nin bölgede 'tarafgir' bir politika takip ettiği iddiasına

dayanmaktadır. Türk ve Müslüman toplulukları ve onların menfaatlerini öncülleştiren Türkiye'nin (K15), akrabalık politikası takip ettiğine vurgu yapılarak (K11), Sırbistan-Kosova ihtilafındaki tutumu sorgulanmaktadır (K7). Dikkat çeken son eleştiri ise iktidarın akraba ve soydaş toplulukları arasında da tarafgir davrandığı ve 'Sünnileştirme' politikası takip ettiği yönündedir (K7).

Davutoğlu döneminde AKP, Balkanlarda Batılılardan bağımsız bir güvenlik topluluğu yaratmak istedi. Fakat Türkiye kolaylıkla revizyonist olarak algılanabilecek bir devletti ve başarılı olamadı. Sonrasındaki Osmanlıcı tavır, Türkiye'deki AKP tabanını tatmin eder bir anlatıya dönüştü sadece. Bu arada Türkiye ekonomik olarak kalkınırken ve Balkanlarda bir model olur mu tartışması başlamak üzereyken patlak veren finansal kriz ve Gezi protestoları sonrasında AKP'nin otoriterleşmesi, Türkiye'nin imajını bozdu. Şu anda sadece Müslüman kesimi daha fazla Sünnileştirmeye çalışan bir politika izleniyor. Bunun Sünni İslam'a iyi gözle bakmayan başta Arnavutlar olmak üzere, Hıristiyan toplulukların da tepkisini çektiği görülmektedir. Son ekonomik krizle beraber artık bir beklenti görebilecek halde miyiz bilemiyorum (K7).

Batı Balkanların uluslararası siyaseti açısından Türkiye'nin Batı'ya alternatif bir güç olup olmadığı konusunda bir fikir birliği oluşmamıştır. Uzmanların sekiz tanesi soruya 'hayır' cevabını verirken, iki tanesi 'evet' cevabını vermiş, diğer katılımcılar ise kararsız kalmıştır. Türkiye'nin Batı karşısında alternatif bir güç olduğu görüşünü paylaşanlar, Türkiye'nin küresel bir güce dönüşerek bölgede son yıllarda artan ekonomik ve askeri gücüne (K3), Türkiye'nin Batı ile olan gerilimlerine ve Rusya ile yakınlaşmasına (K6) referanslar vermektedir. Türkiye'nin alternatif bir güç olmadığı görüşü için, Türkiye'nin bölge ülkelerinin Euro-Atlantik entegrasyonunu desteklediği (K4, K5, K8), alternatif bir güç olmayıp bölge ülkelerine destek verebilecek 'bölgesel' bir güç olduğu (K2), Türkiye'nin de bir Balkan ülkesi olduğu (K9) ya da kendisini alternatif bir güç olarak resmetmediği (K14) gibi farklı tezler öne sürülmektedir. Son olarak Türkiye'nin Batıya bir alternatif olduğu yönündeki iddia, duygusal-romantik bir tepki (K5, K10) ya da bir Batı 'ezberi' olarak görülmektedir (K5).

Türkiye'nin son on yıldaki askeri ve ekonomik büyümesi, ABD ve AB gibi geleneksel askeri ve ekonomik güçlerin etkisini değiştirmiş görünüyor. Türkiye giderek küresel bir oyuncu haline geliyor ve Batı Balkanlar'da yeri doldurulamaz oyuncuların oyununu bozuyor. Burada Çin ve Rusya da ekonomik, askeri ve siyasi oyuncular olarak karşımıza çıkıyor (K3).

Türkiye'nin bu tür bir alternatif oluşturduğunu ileri sürmek, duygusal veya romantik bir ifade olacaktır (K10).

Türkiye'nin Rusya'ya göre avantajı, AB entegrasyon sürecini ve NATO üyeliğini saptırmayı hedeflememesidir. AB ile kendisi arasında tercih yapmaya zorlayan Rusya'nın aksine Türkiye, bölge ülkelerinin Avrupa ve NATO yolunda ilerlemesini ve aynı zamanda ikili ilişkileri derinleştirmesini teşvik etmektedir (K4).

Kararsız cevaplar, en temelde Türkiye'nin kapasitesini tartışmaya açmaktadır. Türkiye'nin bölgede bir alternatif güç olmak istediği fakat kapasitesinin buna imkân vermediği (K7), AB genişleme politikasındaki sorunların Batıya meydan okumaya kapı aralayarak (K12) Türkiye'nin yalnızca bölgedeki rekabeti arttırdığı not edilmektedir (K15). Kapasite ve sınırlılıklarının farkında olan Türkiye'nin, Batı dünyasının kendi içerisinde homojen olmamasının da etkisiyle son yıllarda bölgede daha 'bağımsız' politikalar takip ettiği (K13) tespiti paylaşılmaktadır.

Gerek Türkiye gerek bölge ülkeleri AB'nin genişleme alanında yer aldıklarından ilk bakışta bu soruya evet cevabını vermek güç görünmektedir. Diğer yandan bir Güneydoğu Avrupa veya Balkan ülkesi olarak Türkiye, bölge içinden bir ülke olduğundan, Türkiye'yi Batı karşısında başlı başına bir alternatif olarak değerlendirmek bu gerçeği göz ardı ederek Türkiye'nin bölge dışı, dolayısıyla yabancı bir güç olduğu imasını taşıyabilir. Hâlbuki Türkiye tarihi, kültürü ve coğrafyası itibarıyla bölgenin zaten içinde yer almaktadır (K9).

Türkiye kendisini Batı'ya alternatif bir güç olarak tanımlamamaktadır. Kısa vadede böyle bir beklentisi de yoktur. Batı'yla entegre olan Batı Balkanların, Türkiye'nin Avrupa ile entegrasyonuna olumlu katkı sağlayacağı beklentisi vardır. Fakat tek tek ülkeler söz konusu olduğunda, örneğin Yunanistan, Türkiye elbette alternatif bir bölgesel güç olma arzusuna sahiptir. Aynı şekilde Rusya'nın bölgedeki etkisine karşı, Türkiye kendi müttefiklerini koruma refleksi gösterebilir. Fakat temelde Batı ülkeleriyle uyumlu bir politika gütmeye stratejisi devam etmektedir (K14).

Ekonomik olarak halen Batı'ya alternatif bir güç değildir. Ancak bölge ülkelerinin 2009 Eurozone krizi sonrası AB entegrasyon sürecinin zayıflamasından sonra, yükselen diğer Batı dışı (Rusya, Çin, Birleşik Arap Emirlikleri) güçlerle birlikte Türkiye'nin bölgedeki etki alanını arttırması, Batı'ya önemli bir meydan okumadır (K12).

3. 2. Türkiye'nin Güçlü Yönleri ve Bölgede Sahip Olduğu Fırsatlar

Türkiye'nin güçlü yönlerine ilişkin soruya verilen cevaplar, bölgenin neden önemli olduğu sorusuna verilen cevaplarla paralellikler arz etmektedir. Tarihsel-sosyolojik perspektif, bu soruda da karşımıza çıkmakta ve ortak tarih,

paylaşılan coğrafya ile akraba ve soydaş toplulukların varlığına atıf yapılmaktadır (K2, K3, K4, K5, K6, K10, K12, K14). Türkiye'nin yumuşak güç araçları ve artan kamu diplomasisi bir diğer ayrıcalıklı gücü olarak sıralanmaktadır. Bu kapsamda bölgede faaliyet gösteren TİKA, Maarif Vakfı, YEE ve YTB'nin proje ve faaliyetlerine (K8, K13, K15), devamında Türk dizilerine ve artan turizm potansiyeline dikkat çekilmektedir (K8, K13). İktidarın dış politika aktivizmi kapsamında bölgedeki barış misyonlarına verdiği destekler (K8, K9, K10, K12), bölge ülkeleri ile ikili ilişkileri geliştirmesi (K9), Sırbistan ile ilişkileri normalleştirilmesi (K5) Türkiye'nin güçlü yanları olarak sıralanmaktadır. Son olarak bölge ülkeleri ile derinleşen ekonomik ve ticari ilişkiler de listede yer almaktadır (K1, K4, K12, K15).

Kimlik politikaları imkânları: Müslüman, Türk, Osmanlı, İslam medeniyeti; ekonomik politikalar: Batı Balkanlar'daki Türkiye-menşeli yatırımlar azımsanamayacak düzeydedir (K2).

Bölgedeki çatışma ve çatışma sonrası dönemlerde Türkiye'nin askeri güvenlik katkısının takdir edilmesi ve barışı tesis/koruma yapılarının içindeki yadsınamaz rolü (K5).

Yumuşak güç kapasitesi ve artan ekonomik ilişkiler (en azından son ekonomik krize kadar). Müslüman toplulukların ve benzer kültürlerin (Türkiye'ye yönelik) sempatisi (K11).

Türkiye'nin Batı Balkanlara yönelik dış politikasında bölgede sahip olduğu fırsatlar sırasıyla i) kimlik temelli fırsatlar, ii) ekonomik/ticari potansiyel, iii) alternatif güçlerin etkinlik ve kapasiteleri ve iv) Türkiye'nin Euro-Atlantik ağı şeklinde sıralanmaktadır. Diğer sorularda olduğu gibi, ortak tarih, paylaşılacak coğrafya ile akraba ve soydaş toplulukların varlığı bölgedeki en belirgin fırsat olarak değerlendirilmektedir. Devamında bölge ülkelerinin ekonomik ve ticari ilişkiler açısından potansiyeller barındırdığına dikkat çekilmektedir. Üçüncü olarak bölgedeki alternatif güçlerin (ABD, AB, Rusya ve Çin) etkinlik ve kapasiteleri ile oluşan güç boşluğunun Türkiye açısından fırsatlar sunabileceği iddia edilmektedir. Bu kapsamda AB'nin devam eden iç krizleri ve AB genişlemesindeki sorunlar (K6, K8, K12), ABD'nin bölgeye azalan ilgisi (K6), Çin'in bölgeyi yeterince tanımaması (K12) ve Türkiye'nin Rusya ile yakınlaşması (K15) hususlarına dikkat çekilmektedir. Son olarak Türkiye'nin NATO üyesi olması ve AB ile devam eden müzakere süreci, bölgeye yönelik projeksiyonunda sahip olduğu son fırsat olarak değerlendirilmektedir (K1, K5, K11, K14, K15).

NATO üyesi olmak ve AB ile tam üyelik müzakereleri yürüten bir ülke olmak, Türkiye'nin temel avantajlarıdır. Ayrıca Türk ekonomisi

sorunlarını aştığında bölge için önemli bir yabancı sermaye yatırımcısı olmaya devam edebilecektir (K1).

Türkiye'nin fırsatları büyüktür: her şeyden önce ekonomik iş birliği ve kurumlar, Batı Balkanlar'ın sürdürülebilir kalkınmasını teşvik etmektedir. Türkiye'nin hem özel hem de kamuya ait işletmelerinden sağlık sektörüne yatırım yapmak Balkanlar'a büyük katkı sağlayacaktır. Hem bölgesel hem de ikili iş birliğine yönelik dış politikalar, bu ülkelerin sürdürülebilir kalkınması temelinde inşa edilmelidir (K3).

Türk dış politikası açısından en önemli fırsat, AB'nin son dönemde cazibesini yitirmesi ve ABD'nin ilgisinin Ortadoğu veya Uzak Doğu'ya kaymış olmasıdır. Rusya ile kurulan ilişkilerin başta Sırbistan olmak üzere Balkan Slav toplumlarında olumlu bir etki yarattığı açıktır (K6).

3. 3. Türkiye'nin Zayıf Yönleri ve Bölgede Karşılaştığı Tehditler

Türkiye'nin en sık tekrarlanan temel zayıf yönü, bölgedeki 'olumsuz' imajıdır. Bu kapsamda özellikle neo-Osmanlı algısının altı çizilmektedir (K7, K10, K12, K13, K15). Bu olumsuz imajın nedensel açıklamalarına bakıldığında görüş ayrılıkları ortaya çıkmaktadır. Olumsuz imajın, mevcut politikaların bir yansıması olduğu ya da benimsenen politikalar ile pekiştirildiği yönünde ciddi eleştiriler mevcuttur. İlk olarak iktidarın Osmanlı geçmişine sık ve romantik atıflar yapması (K10) ve ikili ilişkileri kişiselleştirerek lider düzeyine indirgemesi (K4, K11, K13) gündeme gelmektedir. İkinci olarak Türkiye'nin, çıkarları birbirleriyle çatışan bölge ülkeleri ve halk grupları arasında bir denge tutturmakta zorlandığı (K4), ülkelerin içişlerine karışarak (K10) hamilik görüntüsü çizdiği (K15) not edilmektedir. Son olarak olumsuz ve karşıt algının, düşünülenin aksine akraba ve soydaş topluluklar arasında da gözlemlendiği değerlendirilmesi paylaşılmaktadır. Bu kapsamda Sırbistan'la derinleşen ilişkilerin bölgedeki diğer ülkelerde endişelere neden olduğu (K3), Bosna-Hersek'le ilişkilerin Bakir Izetbegović ile olan kişisel ilişkilere indirgenmesi (K4, K11), Selefi grupların karşıt pozisyonları (K6) ve tarih yazımına ilişkin Arnavutlarla yaşanan sorunlar (K13) örnek olgu ve olaylar olarak gösterilmektedir.

Türkiye, diğer güçlerle beraber (AB, Rusya vb.) benzer sorunlarla karşı karşıyadır: Bölgedeki çatışan çıkarları dengelemenin yollarını bulmak ve çeşitli yerel aktörler tarafından onaylanacak tarafsız politikalar benimsemek (K4).

Hıristiyan toplulukların Osmanlı geçmişine ilişkin algıları, (Türkiye'deki) iç siyasi mücadelenin bölgeye yansıtılması, ekseriyetle bir ülkede yalnızca

bir aktörün muhatap alınması (örneğin Bosna-Hersek'te Bakir Izetbegović) (K11).

Coğrafyada Türkiye'nin özellikle Türk ve Müslümanlar çerçevesindeki söylemleri de bir handicap oluşturmaktadır. Bazı çevreler bunu hamilik olarak, bazı çevreler ise içişlerine karışan bir Türkiye şeklinde formüle etmektedir (K15).

Türkiye'nin iç politikada yaşadığı değişim ve dönüşümler ile artan istikrarsızlıklar, ikinci zayıf unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Türkiye'nin iç siyasetinden kaynaklanan handikapların ve devam eden krizlerin, Türkiye'nin bölgedeki kapasitesine ket vurduğuna dikkat çekilerek, bu durumun yatırım ve sermaye ihtiyacı olan bölge ülkeleri ile olan ilişkileri olumsuz etkilediği belirtilmektedir (K1, K8, K12). Türk siyasetindeki otoriterleşme eğilimleri, demokrasi, insan hakları ve hukukun üstünlüğü konularındaki kötüye gidiş, Türkiye'nin rol model görünümüne ve yumuşak güç araçlarına zarar vermektedir (K2, K7, K8, K14). Son olarak AKP iktidarı, iç politikadaki siyasi hesaplaşmalarını bölgeye yansıttığı iddiası ile eleştirilmektedir (K3, K11).

Türkiye'nin yaşadığı iç krizler, artan kutuplaşma ve insan hakları ve hukukun üstünlüğü konularında yaşanan gerileme ülkenin enerjisini tüketmekte, toplumun ortak dış politika hedefleri etrafında birleşmesini zorlaştırmaktadır. Pandemi ile daha da belirginleşen ekonomik sorunlar ise Türkiye'nin bölgeye yönelik yatırımlarını ve kalkınma yardımlarını azaltacağı için ülkenin Batı Balkanlar'daki elini zayıflatma riskini barındırmaktadır (K8).

Ticari yatırımların ve karşılıklı ticaretin yıllar içerisindeki artışa rağmen halen zayıf olması, özellikle Müslüman ve Türk nüfusun yaşadığı bölgelerde sadece dini-kültürel diplomasi üzerinden (cami restorasyonu, din eğitimi gibi) etki alanı yaratılmaya çalışılması, bölgeyi yeterince tanımayan ve ihtiyacını tespit edemeyen kamu görevlileri, neo-Osmanlılık söylemleri nedeniyle Türkiye'ye karşı gelişen önyargılar (K12).

Bölgenin uluslararası ilişkilerinde rol oynayan diğer aktörlerin (AB, ABD, Rusya ve Çin) kapasite ve etki açısından Türkiye'den üstün ve avantajlı konumda olduğuna (K5, K15) ve Batı ile yaşanan sorunların Türkiye'yi bölgede zayıflattığına dikkat çekilmektedir (K1, K2, K6). Son olarak Dışişleri Bakanlığı ve bölgede faaliyet gösteren kurumlarda görev yapan personelin yetkinliğine ve bürokratik eksikliklere dikkat çekilmektedir (K7, K12, K14).

Ekonomik istikrarsızlığı ve Batı'nın Türkiye'ye karşı tavrı en zayıf yönler olarak dikkat çekmektedir (K6).

Son derece yetersiz, bölgeyi tanımayan, dil bilmeyen, hatta tarihini bilmeyen dış temsilciler, Diyanet'in faaliyetlerinden dolayı artan şikâyetler, bölgedeki yolsuzluk ağına bulaşan yatırımcılar vs. bize insan kalitesiyle ilgili ciddi sorunlarımız olduğunu gösteriyor (K7).

Türkiye'nin bölgede üç temel tehdit ile karşılaştığı görülmektedir: i) alternatif güçler ve artan rekabet, ii) Türkiye'nin mevcut dış politikasından kaynaklanan tehditler ve iii) bölgenin kendi dinamiklerinden kaynaklanan tehditler. Sıklıkla bölgedeki alternatif güçlere ve artan uluslararası rekabete dikkat çekilmektedir. Bu kapsamda AB, ABD, Rusya ve Çin gibi küresel aktörlerin yanında; Yunanistan, Avusturya ve Körfez ülkeleri gibi bölgesel aktörlere de atıf yapılmaktadır. Mevcut iktidarın dış politika tercihlerini eleştirel bir perspektifle ele alan bazı katılımcılar, Türkiye'nin Batı ile olan ilişkilerindeki seyri (K7), kararsız ve tutarsız tercihlerini (K6), ihtilaflarda taraf olup aktör ve grupların çıkarlarını yeterince dengeleyememesini (K6, K15) eleştirmektedir. Yeterince kurumsallaşamamış olan mevcut politikaların ve siyasi söylemlerin (K10, K14), egemenliğe saygı ve içişlerine karışmama ilkeleri açısından riskler barındırdığı (K13) ve bölgedeki negatif imajı pekiştirdiği iddia edilmektedir.

AB ve ABD dışında Rusya, Çin, Körfez ülkeleri (Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri, Katar) gibi aktörlerin siyasi hamleleri, ekonomik inisiyatifleri ve kültürel faaliyetleri Batı Balkanlar'da rekabeti arttırmaktadır. Türkiye'nin mevcut ekonomik durumuyla özellikle Çin'in bölgede gerçekleştirdiği altyapı ve yatırım hamlelerine cevap verebilmesi pek mümkün gözükmemektedir (K8).

En büyük tehdit kendimiziz. Bu bölgede askeri vs. olarak bizi tehdit eden bir güç yok. Biz buradaki devletlerin Transatlantik yapılara entegre olmalarında önemli roller oynadık. Bu geleneksel siyasetimiz bize şükran, saygınlık ve dostluk getirdi. O yüzden bizim kendimizi Batı ile nasıl konuşturduğumuz meselesi çok önemlidir (K7).

Çok saldırgan ve paternalist performans, her zaman karşı tepkilere neden olmaktadır. İçişlerine müdahale etmeye veya bazı sorunları çözmeye yönelik türlü girişimler, hem politikacıların hem de halkın direnişini kışkırtabilmektedir. Diyanet'in eylemleri de sorunlara neden oluyor. Diğer büyük güçlerin Türkiye'nin bölgedeki genişlemesine karşı tutumları da Türk dış politikasının genel konumunu tehlikeye atabilecek bir konudur (K13).

3. 4. Dış Politika Önerileri

Türkiye'nin bölgedeki dış politikasına ilişkin önerilerin, diğer mülakat sorularına verilen cevaplarla paralellikler gösterdiği ve analizde ortaya çıkan önceki boyutların gölgesinde şekillendiği görülmektedir. Türkiye'nin güçlü

yönleri ve bölgede sahip olduğu fırsatlar için “güçlendirilmesi gereken alanlar ve konu başlıkları” olarak yoğun atıflar yapılmaktadır. Bu kapsamda özellikle ekonomik ve ticari ilişkilerin geliştirilerek derinleştirilmesi önerilmektedir (K2, K3, K5, K9, K15). Devamında kamu diplomasisi kapsamında hayata geçirilen Türkiye’de öğrenim olanaklarının, burs programları ve akademik işbirliklerinin artırılması tavsiye edilmektedir (K2, K3, K5, K15). Bölgede faaliyet gösteren kuruluşların güçlendirilerek yumuşak güç politikalarına (K4, K9, K15) ve son olarak bölgede barış ve istikrarın tesisi ve sürdürülmesi adına diplomatik aktivizme devam edilmesi (K6, K9, K10) önerileri paylaşılmaktadır.

Mevcut yumuşak güç politikalarına, bölge ülkeleri arasında ayırım yapmadan yoğunlaşılmalıdır. Sınırlar arasındaki mal, hizmet ve kişi hareketliliğinin artırılmasına yönelik uluslararası düzenlemeler teşvik edilmelidir. Yukarıda da belirtildiği üzere mevcut ve potansiyel uyumsuzluklarda arabuluculuk fırsatları da göz ardı edilmemelidir (K9).

Türkiye bölgedeki ekonomik etkisini artırmalıdır. Özellikle enerji, ulaşım, lojistik ve bankacılık alanlarındaki varlığı artırılmalıdır. Bu amaçla Avrupa’da yerleşik Türk diasporasının ekonomik gücü ve AB’den kaynaklı imtiyazları da kullanılmalıdır. Akraba topluluk ilişkileri aynen sürdürmeli ve özellikle Türkiye mezunları dernekleri aracılığıyla derinleştirmelidir (K2).

Mevcut Türk dış politikasına yönelik en ciddi eleştiri, iktidarın pozisyon ve perspektifine ilişkin olup ‘kapsayıcı yeni bir yaklaşımın benimsenmesi’ öncelikli öneri olarak karşımıza çıkmaktadır. Türkiye’nin bölge ülkeleri ile eşitliği esas alan, egemenliğe saygılı ve içişlerine müdahaleden kaçınan yeni bir tavır benimsemesi gerektiği vurgulanmaktadır (K4, K7). Bu amaçla iç ihtilaflarda taraf olmaktan kaçınması (K22), Hıristiyan grupların hassasiyetlerini de dikkate alması (K11), eşitlik temelinde pragmatik (kazan-kazan) ilişkiler ağı geliştirmesi tavsiye edilmektedir (K12). Türkiye’nin bölgeye yönelik yeni ve kapsayıcı bir politika perspektifinin önündeki en büyük engel, söylemlere de sıklıkla yansıyan geleneksel tarihsel-sosyolojik yaklaşımdır. Bu nedenle ilk ve en nihayetinde ‘söylem’ değişikliğine gidilmesi salık verilerek geçmişi yeniden inşa ve ihya etme hayaliyle tarih ve kültüre hapsolan duygusal, romantik ve hamasi söylemlerden bir an önce vazgeçilmesi tavsiye edilmektedir (K6, K10, K15).

Bölge ihtiyaçları doğru tespit edilip ona uygun politikalar üretilebilir. Bölge ülkeleri ile olan ilişkiler sadece kültürel-dini söylemler üzerinden değil, bölgenin ihtiyacı olan daha pragmatik (kazan-kazan fırsatı sağlayabilecek) politikalar üzerinden yürütülebilir (K12).

Karmaşık bir bölge olan Batı Balkanlarda verimli dış politika, her ülkenin egemenliğine saygı duyan ve geçiş sürecini ve ekonomik toparlanmayı

kolaylaştırmayı amaçlayan bir güç olarak Türkiye'nin iyi niyetli rolünü vurgulayan çok boyutlu bir yaklaşım gerektirmektedir. AB ile koşulluluk ve 'havuç-sopa' yaklaşımına dayalı asimetrik ilişkilerin aksine, Türkiye'nin dış politika yaklaşımında Balkan ülkelerini eşit ortaklar olarak gördüğü ve içişlerine karışmadığı vurgulanmalıdır (K4).

Öncelikle, Türkiye'nin bölgeye yönelik dış politika çıkarlarını, sahip olduğu kapasitenin farkında olarak tanımlaması gerekir. Bu tür rasyonel bir dış politika, bölge ile sahip olunan tarihi ve kültürel mirasa hapsolan duygusal ve romantik söylemlerden ve amaçlardan kaçınmayı sağlayabilecektir. Türkiye'nin bölgeye yönelik dış politikasının başarısı aynı zamanda bölge ülkelerinin demokrasisine ve ekonomik gelişimine olan katkısına bağlıdır. Ayrıca Türkiye'nin bölgedeki barışı-koruma ve barışı-inşa misyonlarına olan katkısını sürdürmesi önemlidir. Son dönemde Türkiye'nin bölgeye yönelik dış politikasında yumuşak güç siyasetine ve uygulamalarına da yer vermesi, geç kalınmış fakat olumlu bir adım olmuştur. Bu yöndeki çabalar, bölge insanının hassasiyetleri ve bölgenin çokkültürlü özelliği dikkate alınarak sürdürülmelidir... Aksi takdirde hamasi söylemlere kurban edilecek olan pahalı bir yatırımın ötesinde bir anlam ifade etmeyecektir (K10).

Karar alma mekanizmaları ve uygulama pratikleri açısından kritik önemde olan kurumsal kapasite ve insan kaynaklarına ilişkin öneriler dikkate değerdir. Türkiye'nin kapasite ve sınırlılıklarının farkında olması gerektiğine (K7, K10), bu kapsamda siyasi ve ekonomik istikrara olan gereksinime dikkat çekilmektedir (K8). Diplomatlar ile bölgede faaliyet gösteren kurum ve kuruluşlarda görev yapan personelin ehliyet ve liyakati tartışmaya açılarak dil bilen, bölgeyi tanıyan, nitelikli insan kaynaklarına olan ihtiyacın altı çizilmekte; bu amaçla Yüksek Öğretim Kurumu'nun (YÖK) inisiyatifler alması ve bu kapsamda akademisyen ve uzmanların görüşlerine başvurulması yönünde çağrılar yapılmaktadır (K6, K14, K15). Tehdit ve risklerle mücadele, son öneri başlığı olup bu kapsamda özelde Selefî gruplara ve FETÖ/PDY yapılanmasına dikkat çekilmektedir (K2). Karar alıcılara, Batı ile ilişkileri sürdürülebilir hale getirdikten sonra (K1), bölgedeki küresel rekabeti göz önünde bulundurarak (K15) denge gözetken bir politika takip etmesi önerilmektedir.

Türkiye'de Balkan uzmanı yetiştirecek enstitü, bölüm ve anabilim dallarının kurulması yoluyla iyi, nitelikli bölge uzmanı yetiştirmek gerekir. Türkiye'nin bölgedeki kurum ve kuruluşlarında (diplomatik temsilcilikler, TİKA, YTB, Yunus Emre Enstitüleri vs.) bu şekilde yetiştirilmiş uzmanların istihdam edilmesi gerekir. Türkiye'deki yükseköğretim henüz bu sorunu çözememiştir. Çözmek niyetinde de değildir. İktidarlar 'bizim çocuklar'la bu işi yürütebileceğini düşünmektedir. Ve yanılmaktadır. Dış politika profesyonel bir alandır. 'Bizim mahallenin çocukları'yla yürütülebilecek kadar kolay bir iş değildir (K14).

TİKA ve YEE gibi yumuşak güç unsurlarının sadece belli bölge, etnik veya dini toplulukların yaşadıkları alanlara yatırımları yoğunlaştırdığı yönünde olumsuz bir algı oluşturabilecek girişimler konusunda daha hassas olunması. Kültürel anlamda da daha etkili adımlar atılmaya çalışılması. Türkiye-Batı Balkanlar ortaklığında konferans, iş konseyi, sanat, bilim girişimlerinin düzenli ve etkili hale getirilmesi. En önemlisi devlet yetkilisi, yatırımcı vs. bu bölgede en ufak bir toplantıda dahi kullandığı dile/söyleme dikkat etmelidir. Sahada karşılaştığım birçok örnekte bir Türk yetkilinin üst perdeden, ders verir gibi tabiri caizse büyük abi modundaki en ufak bir sözü, coğrafyada tepki yaratmaktadır (K15).

Değerlendirme ve Sonuç

Batı Balkanlar, geçmişin ağır mirası, bölge içerisindeki hizipleşmeler ve çözüme kavuşturulamamış sorunlar yumağı nedeniyle uluslararası ilişkilerin en karmaşık bölge örneklerinden birisidir. Küresel güçlerin uluslararası rekabeti ve dünya siyasetindeki belirsizlikler, bu karmaşıklıkla artırmaktadır. Bahse konu bölgesel ve küresel dinamiklerin yanında, Türkiye'nin kendi iç siyaseti ve politika tercihleri, bölgeye yönelik dış politikasını ve analizini zorlaştırmaktadır. Bu karmaşıklıklar sarmalını çözümlenmek ve Türkiye'nin güçlü ve zayıf yönleri ile bölgede karşılaştığı fırsat ve tehditleri ortaya çıkarmak amacıyla çalışmada, mülakatlar yardımıyla SWOT analizi yapılmıştır. Bulgu ve sonuçlar, istisnaları olmakla beraber uzmanlar arasında uzlaşma olmadığını ve sonuçların literatürdeki parçalanmışlık ile paralellik gösterdiğini ortaya çıkarmaktadır.

Sonuçlar, süreklilik-değişim tartışması açısından değerlendirildiğinde, ortaya çıkan alternatif görüş ve önerilerin, literatürdekine benzer bir hizipleşmeye işaret ettiği görülmektedir. Katılımcıların bir kısmı Euro-Atlantik ağ, Batı ile olan ilişkilerindeki seyir ve bunun bölgedeki politikalara olan (olumlu/olumsuz) etkileri ile nihayetinde barış ve kalkınma gündemine atıf yaparak Türkiye açısından bir devamlılığa işaret etmektedir. Katılımcıların bir diğer kısmı ise dış politika aktivizmine, yumuşak güç ve kamu diplomasisine, bölgedeki güç boşluğuna ve artan küresel rekabete dikkat çekerek AKP dönemindeki değişimlere odaklanmaktadır. Bu genel bulgularla Türkiye'nin bölgeye yönelik dış politikasında hedef, öncelik ve perspektif açısından bir süreklilik olduğu; bununla beraber gündem, araç ve yeni kurumsal mekanizmalar ile bu sürekliliğin görece bir değişimi de içerisinde barındırdığı sonucuna varmak mümkündür.

Batı Balkanların önemi ve Türkiye'nin amaç ve beklentilerine ilişkin veriler, literatürü (Ortaylı, 2006: 39; Davutoğlu, 2008: 81; Arežina, 2018: 204-205; Arman ve Mandacı, 2012: 16; Özlem, 2016) destekler nitelikte olup ortaya çıkan bulgular, var olanın teyidi niteliğindedir. Bölge ile olan tarihsel ve sosyolojik bağlar (ortak tarih, paylaşılan coğrafya ile akraba ve soydaş

topluluklar), Türkiye'nin güçlü yönü ve bölgede sahip olduğu fırsatlar olarak değerlendirilmektedir. İktidarın bölgeye yönelik kimlik ve kültür temelli milliyetçi-muhafazakâr referans kaynaklarının, uzmanlar arasında da genel bir kabul gördüğü anlaşılmaktadır. Bu nedenle ortaya çıkan bulgular, iktidarın Batı Balkanlarda rasyonel ve pragmatik hareket ettiği yönündeki sonuçlardan (Sanja, 2018; Baltos vd., 2017) ayrılmaktadır.

Kimlik temelli yaklaşım, bölgedeki olumsuz imajın önemli bir nedeni olup literatürdeki neo-Osmanlılık tartışmalarını gündeme getirmektedir (Colborne ve Edwards, 2018; Constantinides, 1996; Dević, 2016). Olumsuz imajı bir neden olarak almak ve 'propaganda' telakki etmek mümkün değildir. Neo-Osmanlılık eleştirileri ve Türkiye'nin bölgedeki olumsuz imajı ile AKP iktidarının söylemlerine de yansıyan 'hamilik' pozisyonu ve bölge ülkeleri ve farklı grupların çıkarlarını ve beklentilerini dengeleyemeyen 'tarafgir' tutumu arasında gözle görülür bir nedensel bağ vardır. Mülakata katılan uzmanların bu kapsamdaki tespit ve eleştirileri dikkate değerdir. Bölgenin önemine ve dış politika önceliklerine ilişkin tarihsel ve sosyolojik açıklamalar, Türkiye için güçlü yön ve fırsat olmanın ötesinde; aynı zamanda zayıf yön ve bölgede karşılaşılan bir tehdit olarak yeniden değerlendirilmelidir.

Türkiye'nin bölgesel bir güce dönüşüp dönüşmediği ya da rol model olup olmadığına ilişkin tartışmaların yerini (Brljavac, 2011; Linden ve İrepoğlu, 2013; Warsaw Institute, 2018; Koç ve Önsoy, 2018), Türkiye'nin değişen iç politik iklimi ve dış politikasındaki gerginlikler almıştır. Türkiye'nin iç siyaseti ve Batı ile olan ilişkileri, bölgeye yönelik dış politikasını etkileyen önemli değişkenler olarak karşımıza çıkmaktadır. İktidarın Batı ile sorunlar yaşamaması, rekabetin arttığı bölgede Türkiye'nin elini zayıflamaktadır. Benzer şekilde rol model tartışmaları da rafa kalkmış durumdadır. Otoriter eğilimlerdeki artış ile demokrasi, insan hakları ve hukukun üstünlüğündeki kötüye gidiş, mevcut iktidarın Euro-Atlantik ağlarına zarar vermekte ve bölgedeki olumsuz imajını pekiştirmektedir. Son olarak hem jeostratejik hem ekonomik-ticari potansiyeller en nihayetinde koşullu bir önermenin ortaya çıkmasına neden olmaktadır: Türkiye, siyasi ve ekonomik açıdan istikrarlı olduğu ve bunu sürdürebildiği oranda, bölge ile ilişkilerini geliştirecek ve derinleştirecektir.

Çalışmada TİKA, YTB ve YEE gibi kurum ve kuruluşlar, Türkiye'nin güçlü yönleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bulgu, ekonomi-kalkınma, yumuşak güç ve kamu diplomasisi temalı literatür ile uyumludur (Luke, 2013; Kelkitli, 2013; Egresi ve Kara, 2015; Önsoy ve Udum, 2015). Yeni ve farklı olan ise, kurumsallaşma ve insan kaynaklarının bir zayıf yön olarak listelenmesidir. Bölgede faaliyet gösteren kuruluşların kurumsal güçleri ile ilgili kamu personelinin yetkinlik ve donanımları, tartışılması ve detaylı incelenmesi gereken bir diğer önemli başlıktır. Hem iç politika, hem de bölgesel ve küresel dinamikler bir bütün olarak dikkate alındığında Türkiye'nin zayıf yönlerini güçlendirmesi

ve karşılaştığı tehditleri tersine çevirmesi kolay gözükmemektedir. Türkiye açısından daha kötü bir senaryo çizmek de mümkündür: Türkiye'nin güçlü yönleri ile bölgede sahip olduğu fırsatlar, mutlak olmayıp birer tehdide ya da zayıf yöne dönüşme riskleri barındırmaktadır.

Mülakatlar içerisinde en uzun ve kapsamlı cevapların, son soru olan politika önerilerine ayrılmış olması rastlantısal olmayıp mevcut dış politika görünümü ve karar alıcılar açısından anlam ifade etmektedir. Türkiye'nin kapsayıcı yeni bir yaklaşım benimsemesi gerektiği yönündeki çağrılar, ilişkilerin kurumsallaşmadığı ve sürdürülebilir bir düzeye oturtulamadığına işaret etmektedir. Bu öneri, güçlü yön ya da fırsatların, detaylarına girildiğinde aynı zamanda bir zayıflığa ve tehdide dönüşebileceğini ortaya çıkarmaktadır. Mevcut politikaların sürdürülebilirliğine ilişkin soru işaretleri, beraberinde değişim talebini ve politikaların gözden geçirilerek yenilenmesi ihtiyacını ortaya çıkarmaktadır. Muhtemel bir dönüşüm ilk ve en temelde siyasi iradeye, daha özeldense hem iç hem de dış politikada –karar verirse- değişim projeksiyonuna ve nihayetinde Türkiye'yi dünya siyasetinde (yeniden) nerede ve nasıl konumlandıracağına bağlıdır. Kısacası ve sonuç olarak Türkiye, bölgeye ilişkin politikalarında yapı bozumuna ve daha kapsayıcı yeni bir perspektife ihtiyaç duymaktadır.

SWOT analizi ve politika önerileri bir bütün olarak incelendiğinde, Batı Balkanların Türk dış politikası açısından zor bir bölge olduğu görülmektedir. Muhtelif güçlü yönler ve fırsatlara rağmen, gerek iç ve dış, gerekse de bölgesel ve küresel dinamikler nedeniyle mevcut politikalarda sorunların ve soru işaretlerinin var olduğu anlaşılmaktadır. Bu sorunların çözümü, her şeyden önce mevcudun ne olup ne olmadığının iyi değerlendirilmesi ile mümkündür ki, bu çalışma mevcudun fotoğrafını çekmeyi amaçlamıştır. AKP iktidarının muhtelif diğer bölgelerde ya da aktörlerle (Orta Doğu, Karadeniz, Kafkaslar, ABD, AB) sorunlar ve anlaşmazlıklar yaşadığı not edilirse, benzer desenli çalışmaların diğer bölgeler ve aktörler için de yapılması mümkündür. Batı Balkanlar özelinde ise problem-çözme odaklı yeni makro çalışmalara, ama aynı zamanda konu, kurum, ülke, grup odaklı mikro çalışmalara da ihtiyaç duyulmaktadır.

Kaynakça

- Arežina, Sanja (2018), "Turkish Foreign Policy towards Balkans and Serbia under Davutoğlu Administration", *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi*, 6 (2): 203-216.
- Arman, Murat Necip ve Nazif Mandacı (2012), *Çağdaş Balkan Siyaseti* (Ankara: Gazi Kitabevi).
- Aydin, Mustafa (2005), "Turkish Foreign Policy at the End of the Cold War: Roots and Dynamics", *The Turkish Yearbook of International Relations*, 36: 1-36.

- Bajec, Juric vd. (2004), "SWOT Analysis of Serbia and Montenegro's Accession to the EU", *Transition Studies Review*, 11 (3): 42-56.
- Baltacı, Ali (2018), "Nitel Araştırmalarda Örnekleme Yöntemleri ve Örnek Hacmi Sorunsalı Üzerine Kavramsal Bir İnceleme", *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7 (1): 231-274.
- Baltos, Georgios, Ioannis G. Vidakis ve Janis Balodis (2017), "Turkey's Ambitions to Emerge as a Regional Power: Example or Counter-Example for Potential Aspiring Competitors", *Academic Journal of Interdisciplinary Studies*, 6 (3): 33-46.
- Bew, John ve Gabriel Elefteriu (2016), "Making Sense of British Foreign Policy after Brexit", <https://www.policyexchange.org.uk/wp-content/uploads/2016/09/british-foreign-policy-after-brexit-policy-exchange-briefing-july-2016.pdf> (25.09.2021).
- Brijavac, Bedrudin (2011), "Turkey Entering the European Union through the Balkan Doors: In the Style of a Great Power?", *The Turkish Yearbook of International Relations*, 42: 61-75.
- Colborne, Michael ve Maxim Edwards (2018), "Erdogan is Making the Ottoman Empire Great Again", <https://foreignpolicy.com/2018/06/22/erdogan-is-making-the-ottoman-empire-great-again/> (20.09.2021).
- Constantinides, Stephanos (1996), "Turkey: The Emergence of a New Foreign Policy the neo-Ottoman Imperial Model", *Journal of Political & Military Sociology*, 24 (2): 323-334.
- Çalış, Şaban (2001), "Turkey's Balkan Policy in the Early 1990s", *Turkish Studies*, 2 (1): 135-146.
- Çoban, Bilal ve Yunus Emre Karakaya (2010), "Geleceği Planlamada Stratejik Yönetim ve SWOT Analizi: Kavramsal Yaklaşımlar", *e-Journal of New World Sciences Academy*, 5 (4): 342-352.
- Davutoğlu, Ahmet (2008), "Turkey's Foreign Policy Vision: An Assessment of 2007", *Insight Turkey*, 10 (1): 77-96.
- Demirtaş, Birgül (2013), "Turkey and the Balkans: Overcoming Prejudices, Building Bridges and Constructing a Common Future", *Perceptions: Journal of International Affairs*, 18 (2): 163-184.
- Demirtaş, Birgül (2015), "Turkish Foreign Policy towards the Balkans: A Europeanized Foreign Policy in a de-Europeanized National Context?", *Journal of Balkan and Near Eastern Studies*, 17 (2): 123-140.
- Demirtaş-Coşkun, Birgül (2010), "Kosova'nın Bağımsızlığı ve Türk Dış Politikası (1990-2008)", *Uluslararası İlişkiler*, 7 (27): 51-86.
- Demirtaş, Özgür (2013), "Bulanık Ortamda Stratejik Planlama: Askeri Stratejilerin Değerlendirilmesi Sürecine Yönelik Bir Uygulama Çalışması", *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 15 (2): 125-150.
- Dević, Ana (2016), "Ottomanism and neo-Ottomanism in the Travails of the 'Serbian National Corpus': Turkey as the Recurrent Focus of Serbian Academia", *Die Welt des Islams*, 56 (3/4): 534-548.
- Dexter, Lewis Anthony, Alan Ware ve Martin Sánchez-Jankowski (2006), *Elite and Specialized Interviewing* (Colchester: ECPR Press).
- Dışişleri Bakanlığı (2011), "Dış Politika – Balkan Ülkeleri ile İlişkiler", http://www.mfa.gov.tr/balkanlar_ile-iliskiler.tr.mfa (10.09.2021).
- Dolidze, Tatia (2015), "EU Sanctions Policy towards Russia: The Sanctioner-Sanctionee's Game of Thrones", <https://www.ceps.eu/ceps-publications/eu-sanctions-policy-towards-russia-sanctioner-sanctionees-game-thrones/> (27.09.2021).

- Duarte, Carolina, Lawrence P. Ettkin, Marilyn M. Helms ve Michael S. Anderson (2006), "The Challenge of Venezuela: A SWOT Analysis", *Competitiveness Review: An International Business Journal*, 16 (3/4): 233-247.
- Egresi, Istvan ve Fatih Kara (2015), "Foreign Policy Influences on Outward Direct Investment: The Case of Turkey", *Journal of Balkan and Near Eastern Studies*, 17 (2): 181-203.
- Ekinci, Mehmet Uğur (2017), "Türkiye-Balkanlar İlişkileri", https://setav.org/assets/uploads/2017/05/Analiz_204.pdf (22.09.2021).
- Eurostat (2021), "Western Balkans-EU: International Trade in Goods Statistics", https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Western_Balkans-EU_-_international_trade_in_goods_statistics&oldid=526493#The_Western_Balkans_trade_with_the_EU_and_other_main_partners (27.09.2021).
- Finley, L. Laura ve Luigi Esposito (2011), "Barack Obama as a Human Rights President: A Strengths, Weaknesses, Opportunities and Threat (SWOT) Analysis", *Humanity & Society*, 35 (1/2): 100-127.
- Fisher Onar, Nora ve Max Watson (2013), "Crisis or Opportunity? Turkey, Greece and the Political Economy of South-East Europe in the 2010s", *Southeast European and Black Sea Studies*, 13 (3): 407-420.
- Gökçe, Orhan (2001), *İçerik çözümlemesi: Teori-Metod-Uygulama* (Konya: Selçuk Üniversitesi Yayınları).
- Gülmez, Seçkin Barış ve Didem Buhari Gülmez (2020), "Dış Politika Analizi: Teorik Yaklaşımlar",
- Coşkun, Bezen Balamir ve İnan Rüma (Der.), *Dış Politika Analizi: Konu, Kuram, Yöntem* (İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları): 13-40.
- Harxhi, Edith (2017), "An Overview of Turkish Foreign Policy in the Balkans: 1990-2016", *Insight Turkey*, 19 (1): 33-42.
- Humphrey, Albert S. (2005), "SWOT Analysis", *Long Range Planning*, 30: 46-52.
- İnalçık, Halil (2005), "Türkler ve Balkanlar", *Türklük Bilgisi* 3. (Prizren: Balkan Türkoloji Araştırmaları Merkezi).
- Jain, Subhash C. (1993), *Marketing Planning & Strategy* (Nashville: South-Western Publishing Co).
- Karabulut, Suat (2016), "Katar'ın Türk Ekonomisi ve Dış Politikasındaki Yeri", *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 15 (29): 173-202.
- Kelkitli, Fatma Aslı (2013), "Turkey and the Western Balkans during the AKP Period", *Avrasya Etüdüleri*, 2 (44): 89-110.
- Kirişçi, Kemal (2009), "The Transformation of Turkish Foreign Policy: The Rise of the Trading State", *New Perspectives on Turkey*, 40: 29-57.
- Koç, Zeynep Elif ve Murat Önsoy (2018), "An Evaluation of Turkey's Western Balkans Policy under the AKP and Prospects for the post-Davutoğlu Era", *SUTAD*, 43: 355-367.
- Linden, Ronald ve Yasemin İrepoğlu (2013), "Turkey and the Balkans: New Forms of Political Community?", *Turkish Studies*, 14 (2): 229-255.
- Luke, Christina (2013), "Cultural Sovereignty in the Balkans and Turkey: The Politics of Preservation and Rehabilitation", *Journal of Social Archaeology*, 13 (3): 350-370.
- Meljana, Bregu (2014), "The Turkish – Albanian Relations in the post-Cold Era: Between National and Supranational Interests", *INTCESS 14, Konferans Nderkombetare*, Stamboll, Turqi.
- Ortaylı, İlber (2006), *Osmanlı Barışı* (İstanbul: Ufuk Kitap).

- Öniş, Ziya ve Şuhnaz Yılmaz (2009), "Between Europeanization and Euro-Asianism: Foreign Policy Activism in Turkey during the AKP Era", *Turkish Studies*, 10 (1): 7-24.
- Önsoy, Murat ve Şebnem Udum (2015), "The Role of Turkey in Western Balkan Energy Security", *Asia Europe Journal*, 13 (2): 175-192.
- Özlem, Kader (2016), *Türkiye'nin Balkan Türkleri Politikası: 1991-2014* (Bursa: Dora Yayıncılık).
- Parlar Dal, Emel (2016), "Conceptualising and Testing the 'Emerging Regional Power' of Turkey in the Shifting International Order", *Third World Quarterly*, 37 (8): 1425-1453.
- Przygoda, Mirosław (2016), "Turkey as the Most Important Factor in Stabilising the Region", *16th International Scientific Conference on Economic and Social Development - The Legal Challenges of Modern World*, University of Split ve University North.
- Sander, Oral (1969), *Balkan Gelişmeleri ve Türkiye (1945-1965)* (Ankara: Sevinç Matbaası).
- Semerçioğlu, Harun (2017), "Bosna Hersek'te Yaşanan Boşnak-Sırp Çatışmasının Analizi", *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 16 (63): 1339-1360.
- Sergunin, Alexander (2016), "A SWOT Analysis of US–Russian Relations", <https://css.ethz.ch/en/services/digital-library/articles/article.html/195695> (27.09.2021).
- Somun, Hajrudin (2011), "Turkish Foreign Policy in the Balkans and "neo-Ottomanism": A Personal Account", *Insight Turkey*, 13 (3): 33-41.
- Şimşek, Hasan ve Ali Yıldırım (2013), *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* (Ankara: Seçkin Yayıncılık).
- Tahirovic, Mehmedin (2014), "Relations between Turkey and the Balkan Countries as in a Functio of Improving the Regional Peace and Stability", *Adam Akademi*, 4 (2): 59-76.
- Tansey, Oisin (2007), "Process Tracing and Elite Interviewing: A Case for non-Probability Sampling", *Political Science and Politics*, 40 (4): 765-772.
- TİKA (2020), "Faaliyet Raporu 2020", <https://www.tika.gov.tr/upload/sayfa/FAAL%C4%B0YET%20RAPORU%202020/TIKAFaaliyet2020Web.pdf> (23.09.2021).
- Tunç, Ayşe (2015), "Mülteci Davranışı ve Toplumsal Etkileri: Türkiye'deki Suriyelilere İlişkin Bir Değerlendirme", *TESAM Akademi*, 2 (2): 29-63.
- Türkeş, Mustafa (2008), "Türkiye'nin Balkan Politikasında Devamlılık ve Değişim", *Avrasya Dosyası*, 14 (1): 253-280.
- TÜRSAB (2021), "Milliyetlerine Göre Gelen Yabancı Ziyaretçiler", <https://www.tursab.org.tr/statistikler/milliyetlerine-gore-gelen-yabanci> (27.09.2021).
- Tüysüzoğlu, Göktürk (2012), "Çatışma ve İşbirliği Dikotomisi Çerçevesinde Balkanlar'ın Siyasal Görünümü", *Avrasya Etüdlere*, 42 (2): 83-110.
- Warsaw Institute (2018), "Western Balkans in the Context of Competition between China, Russia, Turkey and EU", <https://warsawinstitute.org/wp-content/uploads/2018/11/western-balkans-eu-turkey-russia-china-special-report-warsaw-institute.pdf> (10.09.2021).
- YTB (2021a), "Genel Bilgi: Kardeş Topluluklar Vizyonu", <https://www.ytb.gov.tr/kardes-topluluklar/genel-bilgi> (26.09.2021).
- YTB (2021b), "Kardeş Topluluklar: Programlar", <https://www.ytb.gov.tr/kardes-topluluklar/programlar> (26.09.2021).
- Yüce-Dural, Betül ve Ekrem Emiraliyev (2015), "Ukrayna'nın Çeşitli Göstergelerinin Avrupa Birliği Ülkeleri ile Karşılaştırılması ve Olası Birlik Üyeliğinin SWOT Analizi ile Değerlendirilmesi", *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 14 (53): 104-126.

EK 1. Mülakat Soruları

1. Türk dış politikası açısından Sırbistan, Karadağ, Bosna-Hersek, Kuzey Makedonya, Kosova ve Arnavutluk'u kapsayan Batı Balkanlar neden önemlidir?
2. Türkiye'nin Batı Balkanlardaki amaç ve beklentileri nelerdir?
3. Türkiye, Batı Balkanların uluslararası siyaseti açısından Batı'ya alternatif bir güç müdür?
4. Batı Balkanlarda Türkiye'nin zayıf yönleri nelerdir?
5. Batı Balkanlarda Türkiye'nin güçlü yönleri nelerdir?
6. Türk dış politikasının bölgede sahip olduğu fırsatlar nelerdir?
7. Türk dış politikasının bölgede karşılaştığı tehditler nelerdir?
8. Türkiye'nin bölgedeki dış politikasına ilişkin önerileriniz nelerdir?

EK 2. Katılımcı Listesi (Alfabetik sıralanmıştır.)

Adisa Avdić Küsmüş (Öğr. Gör. Dr.)	Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
Alper Arısoy (Doç. Dr.)	Dokuz Eylül Üniversitesi
Bilgin Çelik (Doç. Dr.)	Dokuz Eylül Üniversitesi
Bülent Sarper Ağır (Doç. Dr.)	Aydın Adnan Menderes Üniversitesi
Çiğdem Aydın Koyuncu (Doç. Dr.)	Uludağ Üniversitesi
Didem Ekinci (Prof. Dr.)	Çankaya Üniversitesi
Fatma Aslı Kelkitli (Doç. Dr.)	İstanbul Arel Üniversitesi
Gamze Ayan (Dr. Adayı)	Belgrad Üniversitesi - Sırbistan
Hasan Jashari (Prof. Dr.)	South East European University – Kuzey Makedonya
Hüsrev Tabak (Doç. Dr.)	Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi
Mehmet Hacısalihoğlu (Prof. Dr.)	Yıldız Teknik Üniversitesi
Miša Đurković (Dr.)	Institute of European Studies - Sırbistan
Murat Necip Arman (Doç. Dr.)	Adnan Menderes Üniversitesi
Nazif Mandacı (Prof. Dr.)	Yaşar Üniversitesi
Zoltán Egeresi (Doç. Dr.)	Corvinus University of Budapest - Macaristan